

УДК 321.7:141.7

DOI: 10.5937/spm81-45448

Приказ

*Андријана Лазаревић**

*Институт за политичке
студије, Београд*

ОДБРАНА ДЕМОКРАТСКОГ ЛЕГИТИМИТЕТА КАО ГЛОБАЛНО ПИТАЊЕ**

Manuel Kastels. 2022. *Sunovrat: Kriza liberalne demokratije*.
Beograd: Clio, 126 str.

Мануела Кастелса (*Manuel Castells*), у својој најновијој књижи, *Суноврат: Криза либералне демократије*, има за циљ да пружи разумевање тренутних политичких трендова у свету, који, за аутора, карактерише „суноврат односа између оних који владају и оних којима се влада” (4). Кастелс истражује дубоку кризу либералног демократског модела који је био камен темељац стабилности више од пола века. Ова студија је синтеза Кастелсове концептуализације друштвених покрета, која одражава супротност између логике глобалних мрежа, капитала и људи. Суноврат се фокусира на недостатак поверења већине грађана на глобалном нивоу у њихове политичке преставнике и политичке институције, доводећи до кризе либералне демократије, која делегитимише традиционално прихваћене моделе политичког представљања. Уз то, намера аутора је да покаже како су управо Трамп, Брезит, кризе политичких партија у Шпанији и целој Европи, проблеми данашње Европске уније, примери ове репрезентативне кризе.

* Имејл-адреса: andrijana.lazarevic@ips.ac.rs.

** Рад је настао у оквиру научно-истраживачке делатности Института за политичке студије, коју финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација.

Књига је подељена на пет поглавља, у којима аутор открива и анализира узроке и последице „мајке свих криза - кризе либералне демократије која је некада представљала појас за спасавање како би се савладали историјски бродоломи ратова и насиља” (15).

Прво поглавље – „Криза политичког легитимитета: они нису наши представници” нуди анализу различитих узрока кризе либералне демократије и репрезентације за које аутор тврди да су исходи различитих процеса који се међусобно појачавају. Кастелс истиче да „ако се прекине субјективна веза између онога што грађани мисле и желе и деловања оних које бирамо и плаћамо, долази до нечега што називамо кризом политичког легитимитета, тј већинског осећаја да актери унутар политичког система не представљају нас” (18).

У овом делу Кастелс тврди и да је политички идентитет који је раније био заснован на поистовећивању са државом замењен са различитим културним идентитетима чија су значења шира од политике. Дакле, политика се више не односи на представљање заједничких интереса, већ на то колико су људи способни да изразе своје ставове и створе значења кроз комуникационе мреже.

За аутора, корен кризе политичког легитимитета лежи у глобалној финансијској кризи из 2008. године. Како наводи, „Притајене противречности у економији и друштву, који су трансформисани глобализацијом, идентитетским отпором и раздвајањем државе и нације, манифестовали су се у друштвеној пракси током економске кризе 2008-2010” (23).

Друго поглавље под називом „Глобални тероризам: политика страха” односи се на политичку експлоатацију страха изазваног имиграцијом и присуством странаца у различитим земљама. Кастел започиње поглавље констатацијом да је „страх најмоћнија” људска емоција, те да је његово дејство на политику дубоко, јер где год постоји страх, јавља се политика страха. А то значи, „намерна употреба очигледне жеље народа за заштитом с циљем да се успостави трајно ванредно стање које нарушава и, на крају, у пракси негира грађанске слободе и демократске институције” (29).

Ово стање изузетка подразумева нормалну коегзистенцију живота људи са ратом, тероризмом и дискреционим правом влада да употребе војну силу у циљу одбране својих грађана.

Треће поглавље под називом „Побуна маса и колапс једног

политичког поретка” посвећено је анализи заједничких фактора који леже у основи краха либералног политичког поретка а који доводе до различитих манифестација које, у разним земљама, у овом тренутку мењају успостављен политички поредак. Од Трампа, преко Брежита до, како аутор наводи, „Макронизам и краја политичких партија у Француској” и даљег разједињавања Европе. Аутор представља Трампово председавање као „дефинисање елемента хаотичног вртлога који тренутно гута либералну демократију” (52). У одговору на питање како је било могуће да Трамп буде изабран на председничким изборима најмоћније државе на свету, Кастел сугерише да „управо због тога што су се у његовом дискурсу и његовој личности, превазилазећи странке, препознали милиони људи чији су гласови били угушени ‘политичком коректношћу’ космополитских елита које су монополизовале политику, културу и економију те земље” (37). У случају Брежита, Кастел анализира различите узроке неуспеха европских интеграција. Аутор наводи да „иако је имиграција била најопипљивији разлог за одбацивање европских интеграција, отпор према зависности од глобалних токова и космополитској култури је оно је што

заиста темељ Брежит-друштва” (58). Укратко, за Брежит су гласали заборављени, „препуштени сопственој судбини (*left behind*)”, они који су заостали у бујици технолошких, економских и институционалних промена. Уз то, „институције које су уређивале њихов живот нису адекватно коеволуирале, стварајући нове облике представљања” (58).

Анализирајући случај Француске, аутор корене кризе демократског скептицизма у овој земљи види у два главна фактора: први, економска криза из 2008. године и политика штедње која је довела до пораста броја незапослених, замрзавања плата и смањења социјалних давања. Додатни фактор је политичка криза која је додатно ескалирала, будући да су се за редом јавила два изузетно неуспешна председничка искуства - једно са деснице (Саркози) и друго са левице (Оланд). Другим речим, „криза политичког легитимитета срушила је традиционалне странке и груписала оно што је остало од њих око новог лидера који је предводио покрет персонализован у његовој личности, носећи заставу обнове и модерности” (68).

Четврто поглавље посвећено је Кастелсовој земљи - „Шпанија: друштвени покрети, крај двопартијског система и криза

државе". У анализи промена на шпанској политичкој сцени аутор полази од анализе успеха покрета 15-М тј. *Los indignados*, како је покрет себе називао. Покрет настао 2011. године био је најутицајнији и најснажнији од свих протестних покрета против социјалних последица финансијске кризе 2008-2014. године у Европи и САД. Овај покрет „покушао је да изнова осмисли демократију властитом праксом тако што су организовали саветодавну скупштину која је спајала расправе у урбаном јавном простору са сталном интеракцијом у виртуелном јавном простору мрежа на интернету” (82). Нова демократија створена на овај начин треба да буде различита од циничних, празних облика који су сада у институцијама изван контроле грађана, и да се стриктно придржава начела која су прокламована, захтевали су они. Због свог снажног деловање, вредности и актера, након само четири године, овај покрет променио је заувек шпанску политичку сцену. Та промена се огледала у настајању нових коалиција и странака, међу којима је и Подемос (*Podemos*). Нови прогресивни муниципализам и левичарски регионални савези (укључујући Левицу и Каталонију) променили су шпанску политичку мапу (85), стварајући

нестабилно четвоространачје у Шпанији.

Покрет 15-М био је образац и инспирација друштвеним покретима који су узели маха у Европи, САД, па чак и у Латинској Америци, посебно у Бразилу, Аргентини, Боливији, Чилеу и Мексику, као одговор на економску кризу и колапс политичког легитимитета.

Подемос са својим савезницима, као директан политички израз покрета 15-М у институционалном простору, и у општинском и у парламентарном, јесте искуство о којем се највише полемисало у свим поменутих земљама, где се активисти срећу са истом дилемом као Шпанци: како ући у институције и променити политику а да те систем не кооптира (112).

У петом поглављу, под називом „Кјароскуро хаоса”, ауторов циљ је да докаже да се нови свет уздиже. Након кризе и хаоса, Кастелс тврди да оно што се рачуна је промена свести људи до које долази под утицајем деловања различитих покрета широм света, а да преко промене свести може доћи до промене институција. За ту промену одговорни су умрежени друштвени покрети који настају из кризе која поприма вишеструке облике (115–116).

Широм света јачају тенденције наглашавања неповерења у политичке институције, партије и вође, независно од њихове политичке оријентације и како аутор примећује, „последнице опадајућег политичког легитимитета у глобалној ситуацији продубљивања санитарне, економске и социјалне кризе, могу да буду погубне” (121).

Закључак аутора је да је криза у којој се свет налази толико дубока и толико дуго траје да ће њене последице бити далекосежне и захтеваће политику транзиције ка новом моделу управљања у свим сферама. Због тога неће бити могућа *реконструкција* већ

реструктурирање или *трансформација* (123).

Институционална и политичка криза демократске државе јавља се због њене неспособности да управља динамичном противречношћу између *Мреже* и нашег сопственог *Ја*, између инструментализације нашег живота и смисла нашег искуства. У тим околностима структуралне кризе и институционалне блокаде, аутономни друштвени покрети, као много пута у историји, истражују нове облике колективне акције укорене у дугом памћењу оних који производе, живе, пате, воле и налазе прибежиште у људском искуству (77), закључује Кастелс.*

* Овај рад је примљен 11. јула 2023. године, а прихваћен на састанку Редакције 31. августа 2023. године.